

ЩО ТАКЕ РЕЧОВІ ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА

Вступ до історії, 5 клас

Ігор КОЛЯДА, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук

Мета: сформувати в учнів уявлення про історичні джерела та музеї.

Цільові завдання:

- визначити види історичних джерел та їх характерні особливості;
- висвітлити процес пошуку історичних джерел та охарактеризувати місця їх зберігання;
- розкрити зміст понять і термінів *історичне джерело, ремесло, археологія, експонат, реставрація*;
- на основі сформованого уміння працювати з підручником, користуючись хрестоматією, енциклопедичними довідниками, книгою для читання розвивати умінь аналізувати першоджерела, узагальнювати та аргументувати навчальний матеріал;
- використовуючи завдання творчого характеру, формувати креативність в учнів 5 класу.

Очікуваний результат:

Учні зможуть:

- працювати із підручником;
- уявляти речові історичні джерела;
- розуміти та використовувати терміни та поняття;
- працювати з контурною картою;
- складати ребуси;
- готувати промови, оповідання.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Перевірка домашнього завдання з теми: «Як пов'язані історія і простір».

Учитель організовує **індивідуальне опитування** – виконання **тестових завдань** за **дидактичними картками**. Учні самостійно виконують тестові завдання та по закінченню здають роботи вчителю на перевірку.

1. Як називається зменшене узагальнене зображення поверхні Землі чи її частин на папері?

А глобус;

Б карта;

В схема;

Г масштаб

2. Що таке атлас?

А тривимірна модель Землі чи іншої планети;

Б збірка документів про певну історичну подію;

В тематична збірка карт;

Г відношення розмірів об'єкта до інших номінальних значень.

3. Хто був автором першого в історії глобусу?

А Мартін Бехайм;

Б Герхардт Меркатор;

В Абрагам Ортеліус;

Г Віллем Блау.

4. Якими позначками на історичних картах зображують місця і час битв?

А стрілками різної форми та кольору;

Б колами і точками;

В пунктирними та штрихованими лініями;

Г **перехрещеними мечами (списами, штиками тощо) з датами.**

5. Установіть відповідність:

А географічна карта;

Б синоптична карта;

В політична карта;

Г історична карта.

1 карта, на якій позначають сучасні держави та їхні кордони;

2 карта, що розповідає про природу країни, її корисні копалини, розвиток транспорту чи промисловості;

3 карта, на якій вказується положення зірок, сузір'їв та інших астрономічних об'єктів;

4 карта, на якій позначено міста, країни, кордони держав та їхні території в різні часи;

5 карта, на основі якої складають прогнози погоди.

6. Яке твердження є неправильним?

а) легендою історичної карти є перелік умовних позначок, які допомагають визначити період і події, що на ній зображені;

б) зв'язок життя людей із простором можна простежити за назвами міст, сіл чи місцевостей;

в) на географічній карті, на відміну від історичної, обов'язково вказують дати подій, що відбулися у відповідний проміжок часу;

г) різнокольоровими лініями (суцільними, пунктирними, штрихованими тощо) на картах позначають кордони держав і території всередині них.

II. Актуалізація опорних знань та мотивація діяльності.

Перед початком висвітлення навчального матеріалу вчитель під час **евристичної бесіди** пропонує учням відповісти на такі **запитання**:

➤ Як ви вважаєте, чи можуть історики відтворити картини минулого вашого рідного міста, коли свідків подій уже немає? Що їм для цього потрібно?

➤ Назвіть музеї вашого міста, які вам уже вдалося відвідати? Які експонати там були представлені?

Учні відповідають на поставлені запитання, відтворюючи знання з історії свого міста.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Чому вивчення історії неможливе без джерел.

Використовуючи **розповідь**, учитель формує уявлення в учнів про історичні джерела.

Учитель. Завданням історика є відтворення картини минулого. Проте, навіть розпитавши свідків події, ми не отримаємо цілісної достовірної інформації. Аби дізнатися про реальні події минулого, історики звертаються до історичних джерел. Учені досліджують, порівнюють і зіставляють їх, адже саме історичні джерела є відображенням минулого, без яких це минуле неможливо відтворити.

Завдання учням:

Первісне закріплення:

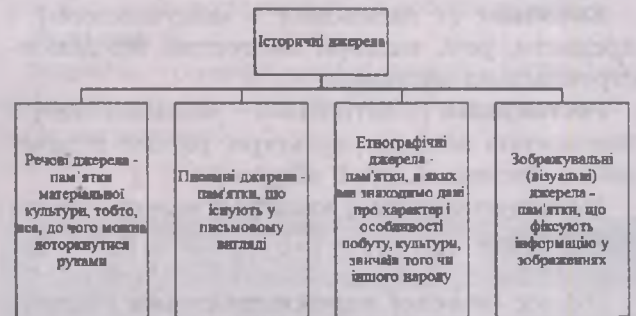
- Яким є завдання вченого-історика?
- Яким чином учені дізнаються про минуле?
- Що є відображенням минулого для вченого?

Під час **пояснення** вчитель розкриває зміст поняття «історичні джерела».

Історичні джерела – це письмові документи, предмети, будівлі та інші пам'ятки, які відображають історичні події та явища і дають можливість досліджувати життя людей у минулому.

Учні занотовують у зошити визначення цього поняття.

Використовуючи **розгорнуту характеристику**, вчитель формує уявлення про структурні особливості та види історичних джерел.

Щоб полегшити дослідження минулого, в історичній науці домовилися групувати історичні джерела так:

- **речові джерела** – пам'ятки матеріальної культури, тобто все, до чого можна доторкнутися руками: від стародавніх будівель до пам'ятників і механізмів;
- **письмові джерела** – ті, що існують у письмовому вигляді: рукописи, книжки, літописи, газети, написи на камені, стінах будівель тощо;
- **етнографічні джерела** – пам'ятки, в яких ми знаходимо дані про характер і особливості побуту, культури, звичаїв того чи іншого народу: орнаменти, традиції, звичаї, правила поведінки, пісні та ін.;

• **зображувальні, чи візуальні** – ті, що фіксують інформацію у зображеннях: портрети, фотографії, реклама, малюнки, картини, кінофільми тощо.

Отже, історичні джерела поділяються на декілька видів, перш за все за принципом місця збереження інформації, тобто в усній, писемній, зображувальній чи матеріальній формах. На що не звернув би увагу допитливий і уважний дослідник – усе це може розповісти йому дуже багато.

Первісне закріплення:

Учитель пропонує **гру історичне лото**. Учні роздають картки з прикладами історичних джерел. Завдання команд – правильно розташувати ці картки на дошці, де зазначено перелік джерел.

Учні занотовують структурно-логічну схему.

2. Як знаходять історичні джерела.

Приєм **доведення** дає змогу вчителю сформувати уявлення про науку археологію.

Учитель. Речові джерела, або матеріальні свідчення минулого, – надзвичайно важлива складова історичної спадщини людства. Так, їхнє детальне вивчення та опис допомагають науковцям створювати цілісну картину певного періоду історії. Речі та будівлі оточують людину здавна. Проте не всі зі стародавніх споруд і предметів витримали випробування часом. Сонце й буревії, війни та будівництво руйнують і старовинні палаци, і стіни фортець, і прадавні поховання людей. Тому досліджувати сховані під землею і водою речі, споруди та інші рештки діяльності людини допомагає саме така наука, як археологія.

Завдання учням:

Первісне закріплення:

- Які джерела виступають важливою складовою спадщини людства?
- Які джерела оточують людину здавна і повсякчас?
- Як називають науку, що вивчає руїни палаців, міст?
- Хто такі археологи?

Під час **пояснення** вчитель формує в учнів уявлення про зміст поняття терміна «археологія».

Археологія (від грецьких слів «архео» – давнє та «логос» – вчення) – це наука, що вивчає життя людей за матеріальними свідченнями минулого, отриманих під час розкопок.

Учні занотовують у зошити його визначення та походження.

Учитель формує уявлення про пошукову діяльність археолога, використовуючи **картинний опис**.

Учитель.

Працюючи як детективи, археологи-науковці відшуковують у землі та на її поверхні свідчення про життя людей у минулому. Немов чарівники, вони заглиблюються з головою в минуле, щоб із неперевершеною чіткістю визначити час виникнення різноманітних пам'яток та розрахувати їхній вік. Досліджуючи залишки глиняного посуду, будівель, знарядь праці, зброї, прикрас, археологи допомагають історикам зробити висновки про розвиток ремесел та спосіб життя людей своєї давнини. Іноді поряд із залишками діяльності людей учені знаходять чудернацькі кістки тварин та зерна рослин. Завдяки таким знахідкам вони роблять висновки про те, які рослини і тварини оточували людей у той час, як розвивалося тоді господарство.

Завдання учням:

Первісне закріплення:

- Хто такі археологи?
- У чому складність досліджень ученого-археолога?
- Яким ви уявляєте вченого-археолога? Опишіть його.

Під час **пояснення** вчитель розкриває зміст поняття «ремесло». Учні занотовують у зошитах його визначення.

Ремесло – це дрібне промислове виробництво, що ґрунтувалося на ручній праці.

Прийом **міркування** учитель використовує, формуючи уявлення про складність у роботі вченого-історика.

Дослідження історичних джерел – цікаве, проте дуже кропітке заняття. Та чи можуть історики не сумніватися в достовірності досліджуваних історичних джерел? Ні. Аби пам'ятка минулого стала історичним джерелом, необхідно вміти досліджувати її. Тому історики завжди перевіряють надійність та достовірність досліджуваного джерела. Аби створити якомога детальнішу та реалістичнішу картину життя в минулому, дослідники порівнюють інформацію з різноманітних історичних джерел. Так, на прикладі речових пам'яток, знайдених археологами, історики порівнюють їх із писемними джерелами. Лише у такий спосіб учені можуть зробити висновки про те, що справді відбулося в минулому.

Завдання учням:

Первісне закріплення:

- У який спосіб учений історик встановлює достовірність джерела?

3. Де зберігаються історичні джерела.

Під час образної **розповіді** вчитель формує в учнів уявлення про перші музеї.

Учитель. Щоб з часом не втратити різні речові знахідки й досконало вивчати їх, люди створили спеціальні заклади – музеї. Спочатку музеї виникли на основі бібліотек і подарункових колекцій стародавнім храмам і правителям. Перший музей – Дім муз – був заснований у давньому місті Александрія Єгипетська понад 2000 років тому. Більшість музеїв розташовано у спеціальних будівлях, проте є і такі, що знаходяться просто неба – здебільшого це музеї народної архітектури та побуту. Іноді навіть цілі частини міст оголошують музейною територією. Дуже важливою у музеях є робота екскурсиводів. Вони не тільки ознайомлюють відвідувачів з музейною колекцією, а й намагаються розповісти про неї цікаво та зрозуміло. Співробітники музею працюють із відвідувачами, зберігають речові історичні джерела, вивчають особливості кожного з них, а також займаються реставрацією.

Завдання учням:

Первісне закріплення:

- Яку установу називають музеєм?
- Хто працює у музеї?
- Чому музеї називають Домом муз?

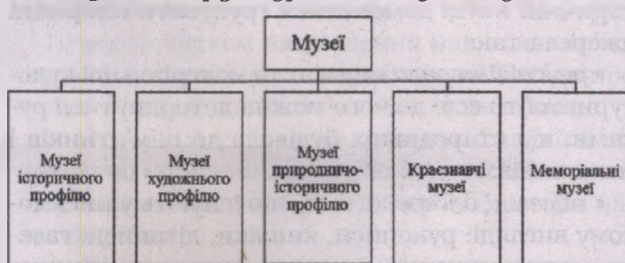
Під час **пояснення** учитель формує в учнів уявлення про зміст термінів «експонат» та «реставрація».

Експонат (з латинської – «виставлений») – предмети, речі, витвори мистецтва, що демонструються на виставках.

Реставрація (з латинської – «відновлення») – поновлення пам'ятки культури, раніше втраченої чи зіпсованої, для її збереження.

Учні занотовують у зошити їх визначення та походження.

Під час **стислої характеристики** вчитель формує уявлення про різновиди музеїв. Учні занотовують структурно-логічну схему.

Нині у світі є велика кількість різноманітних музеїв. Зокрема їх поділяють за тематично-профільним принципом. Так з-поміж музеїв виокремлюють:

- історичні музеї;
- художні музеї;
- природничі музеї;
- краєзнавчі музеї;
- меморіальні музеї.

Отже, незважаючи на жанрове розмаїття музеїв, вони залишаються основним осередком збереження різноманітних речових, писемних та візуальних історичних джерел, напряму пов'язаних з діяльністю археологів та беруть участь у реставраційних роботах над найбільш пошкодженими історичними пам'ятками.

Завдання учням:

Первісне закріплення:

Учитель пропонує гру історичне лото. Учні пропонують картки з різноманітними експонатами. Завдання команд – правильно розташувати експонати за видами музеїв.

IV. Закріплення та повторення вивченого матеріалу.

Варіант А.

Учитель організовує **колективну роботу у формі репродуктивної бесіди**. Учні відповідають на поставлені вчителем запитання:

- Де і коли виник перший у світі музей?
- Що таке історичні джерела? Перерахуйте їх види.
- Яку мету виконують історичні музеї?
- Чому історики звертаються до такої науки, як археологія?
- Чому деякі матеріальні пам'ятки потребують реставрації?
- Яка роль екскурсоводів в роботі музеїв?

Варіант Б.

Учитель пропонує учням скласти ребуси на такі терміни: археологія, історія, музеї, експонат, екскурсовод.

V. Підбиття підсумків уроку.

Учитель використовуючи **доведення**, узагальнює навчальний матеріал та оцінює активність учнів на уроці.

Учитель. Історичні джерела є основним засобом історика у дослідженні минулого людства. Так, аби дізнатися про реальні події минулого, історики звертаються до історичних джерел. Без них неможливо відтворити наше минуле. Проте варто перевіряти їх достовірність. Основну частку історичних джерел складають саме речові знахідки, або матеріальні пам'ятки. Їх вивченням займаються передусім археологи, проводячи розкопки. Речові джерела зберігаються у музеях.

VI. Домашнє завдання.

Підготуйте відповіді на запитання та виконайте завдання:

1. Перерахуйте види історичних джерел.
2. Назвіть місто виникнення першого музею та покажіть його місце розташування на контурній карті.
3. Підберіть ілюстрації і заповніть тематичну таблицю «Види історичних джерел»:

Види історичних джерел	Речові	Письмові	Етнографічні	Зображувальні
Характерні ознаки				
Приклади				

4. Ви – археолог-дослідник, підготуйте опис своєї участі у розкопках.
5. Ви – екскурсовод, підготуйте розповідь про обраний вами експонат.
6. Яким ви уявляєте музей вашої родини? Опишіть його.

УВАГА, ПЕРЕДПЛАТА!

ТРУДОВА ПІДГОТОВКА В РІДНІЙ ШКОЛІ

Науково-методичний журнал

У журналі надруковані офіційні інформаційні матеріали МОН України, статті, що висвітлюють науково-методичні заходи з предмета «Трудове навчання», методичні рекомендації, наукові статті, розробки уроків, сценарії позакласних заходів

ВИХОДИТЬ 4 РАЗІВ НА РІК

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68837

